

قراگاه ملی مبارزه
با فساد اقتصادی

کتابچه مناطق آزاد

فرصت‌ها و چالش‌های منطقه آزاد انزلی

www.FesadSetiz.ir

قراگاه ملی مبارزه با فساد اقتصادی

فرصت‌ها و چالش‌های منطقه آزاد انزلی

قرارگاه ملی مبارزه با مفسد اقتصادی

گردآورنده:

محمد جواد نفری

fesadsetiz.ir

هرگونه کپی برداری تنها با ذکر منبع مجاز می‌باشد.

فهرست

- ۱..... خلاصه مدیریتی
- ۲..... مقدمه
- ۳..... تاریخچه مناطق آزاد
- ۴..... موقعیت منطقه آزاد انزلی
- ۶..... مزیت‌های قانونی منطقه
- ۷..... فرصت‌های منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی
- ۷..... حوزه زیرساختی و حمل‌ونقلی
- ۸..... حوزه گردشگری
- ۹..... حوزه صنعت
- ۹..... حوزه کشاورزی
- ۱۰..... حوزه بازرگانی
- ۱۱..... چالش‌ها و آسیب‌های منطقه آزاد انزلی
- ۱۱..... چالش‌های زیرساختی و حمل و نقلی
- ۱۴..... حوزه گردشگری
- ۱۵..... حوزه صنعت

فهرست

- ۱۷..... حوزه کشاورزی
- ۱۸..... حوزه بازرگانی و تجارت
- ۲۱..... سابقه صادراتی منطقه آزاد انزلی
- ۲۵..... نتیجه گیری

الَّذِينَ ... وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ ۗ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ

فاسقان کسانی هستند که ... در روی زمین فساد می کنند؛ اینها زیانکارانند.

سوره مبارکه بقره - آیه ۲۷

خلاصه مدیریتی

در سال‌های اخیر، با توجه به رشد و توسعه تجارت در جهان و همچنین نیاز حیات انسانی به تجارت، کشورهای مختلف در پی ایجاد مناطقی با هدف کسب درآمد، ایجاد اشتغال و همچنین توسعه میزان تجارت بوده‌اند. به طور کلی، هدف عمران و آبادانی کشور و این مناطق در دستور کار بوده است. با احداث این مناطق در کشورمان، انتظار می‌رفت با الگو قرار دادن کشورهای موفق در این عرصه و همچنین آسیب‌شناسی و فرصت‌شناسی منطقه، به بهترین نحو این مسئله مدیریت و به منصفه ظهور برسد.

منطقه آزاد تجاری و صنعتی انزلی با وجود مزیت‌های فوق‌العاده در رقابت با مناطق آزاد دیگر، در کشورهای همجوار عقب‌تر مانده و منزوی شده است. این منطقه مزیت‌هایی در حوزه‌های گردشگری، کشاورزی، صنعت و بازرگانی دارا می‌باشد. با این وجود، برخی چالش‌ها در همین حوزه‌ها سبب عقب‌افتادگی این منطقه در حوزه‌های مختلف شده است. از جمله آسیب مشترک که بر تمامی ابعاد این منطقه تأثیر داشته است، نبود زمین لازم و نبود ظرفیت گسترش فیزیکی در منطقه است.

مقدمه

امروزه مناطق ویژه اقتصادی که آن را می‌توان به نوعی از دستاوردهای ایرلندی‌ها به شمار آورد، اثرگذاری بسیار مهمی در اقتصاد کشورهای در حال توسعه دارد. این مناطق به دلیل بازخوردهای مثبت اقتصادی در کشورهای توسعه‌یافته ایجاد و در کشورهای در حال توسعه نمود بیشتری پیدا کرده‌اند. مناطق ویژه اقتصادی که شکل تکامل یافته مناطق آزاد هستند، شامل محدوده جغرافیایی مشخص در مبادی ورودی کشورها یا در داخل آنها می‌شوند و در کشورهای در حال توسعه آسیایی به طور ویژه‌ای مورد توجه واقع شده‌اند.

هدف اصلی از ایجاد این مناطق پشتیبانی از تولید، تأمین کالا برای مصارف داخلی، توسعه صادرات، ایجاد تحرک در اقتصاد منطقه‌ای، تأمین نیازهای وارداتی مناطق و به معنای عام توسعه اقتصادی منطقه و کشور است. ارزیابی این مناطق عمدتاً بر پایه چهار هدف اساسی و در راستای عملکرد صادراتی آنها انجام می‌شود که اهم این اهداف علاوه بر موارد بالا عبارتند از جذب سرمایه‌گذاری خارجی، کسب درآمد، ایجاد اشتغال.

به طور کلی، بسیاری از محققان معتقدند که صنعتی شدن مناطق، به ویژه روستاها، به طوری که سنگ بنای توسعه باشد، در صورت تحقق این امر، اهداف عمده‌ای چون اصلاح درآمد سرانه، کاهش بیکاری، کاهش عدم تعادل مناطق مختلف و بالاخره کاهش میزان مهاجرت‌ها از مناطق به اصطلاح عقب‌مانده از فرآیند توسعه، محقق خواهد شد.

تاریخچه مناطق آزاد

در اسفندماه ۱۳۴۹، قانونی تحت عنوان "قانون معافیت از حقوق و عوارض گمرکی کالاهایی که به منظور استفاده، مصرف و فروش وارد بعضی از جزایر خلیج فارس می‌شوند" به تصویب رسید که به موجب آن به دولت اجازه داده شد در هر یک از جزایر خلیج فارس که مقتضی بداند، کلیه کالاهایی را که به منظور مصرف، استفاده و فروش در فروشگاه‌ها وارد جزیره مذکور می‌شوند، از پرداخت حقوق و عوارض گمرکی، سود بازرگانی، حق انحصار، عوارض مختلف و حق ثبت سفارش معاف نماید. در سال ۱۳۵۹ به موجب مصوبه شورای انقلاب، کلیه امتیازات مزبور در مورد کالاهای وارده به جزیره کیش برقرار گردید. بدین ترتیب، جزیره کیش از بخشی از امتیازات یک منطقه آزاد برخوردار گردید.

در بهمن‌ماه سال ۱۳۶۸، هنگام تهیه و تصویب قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، به موجب تبصره ۱۹، به دولت اجازه داده شد که حداکثر در سه نقطه از نقاط مرزی کشور، مناطق آزاد تجاری-صنعتی تأسیس نماید. در تاریخ هفتم ماه ۱۳۶۹، هیئت وزیران جزیره قشم و در هیجدهم اردیبهشت ماه ۱۳۷۰، محدوده‌ای از خلیج چابهار (اراضی شرق اسکله شهید کلانتری) را به عنوان منطقه آزاد تجاری اعلام کرد.

منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی اهدافی چون عمران و آبادانی، ارائه خدمات عمومی، رشد و توسعه اقتصاد، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، تنظیم بازار کار و کالا، تشویق تولید و صادرات کالا، ورود و حضور فعال در بازارهای منطقه‌ای و جهانی، جذب فناوری‌های جدید و انتقال علم و دانش فنی به عوامل تولید داخلی، هم‌سو با توسعه علمی و فناوری جهان، و تسریع در فرآیندهای

تجاری، اقتصادی و فناوری (کاتالیزور) با ایجاد بستر مناسب جهت انجام آزمایشی طرح‌ها تأسیس گردید. در کشور ما هم‌اکنون بیش از ۱۰ منطقه آزاد تجاری-صنعتی وجود دارد که عبارتند از: کیش، قشم، چابهار، ارس، انزلی، اروند، ماکو، مازندران، دوغارون، سرخس و ...

موقعیت منطقه آزاد انزلی

منطقه آزاد انزلی با وسعت ۳۲۰۰ هکتار، دارای ۲ زون صنعتی، ۱ زون تجاری و خود بندر انزلی است که در فاصله ۱۰ کیلومتری از زون تجاری منطقه قرار دارد. در زون تجاری، گردشگران و مسافران از یک درب ورودی که گمرک مستقر است وارد می‌شوند و از یک درب خروجی که در آنجا نیز گمرک مستقر است خارج می‌شوند. کل واردات مسافری فقط در فاز تجاری عرضه می‌شود. البته مشکلی که این کار برای منطقه آزاد انزلی ایجاد کرده است، این است که تمام مجتمع‌های تجاری در همین فاز تجاری متمرکز شده‌اند. پورت مستقیم مرادوات دریایی بندری منطقه آزاد انزلی با چهار کشور ترکمنستان، قزاقستان، روسیه و آذربایجان است. تعدادی خارج از این چارچوب نیز ترانزیت بر اساس رویه کارنه تیر وجود دارد.

منطقه آزاد انزلی در شمال ایران، منطقه جنوب دریای خزر و در مسیر کریدور شمال-جنوب واقع گردیده است. منطقه مذکور دارای ۱۶۴ واحد تولیدی است که در شهرک صنعتی شماره یک، ۱۲۹ واحد و در شهرک صنعتی شماره دو، ۳۵ واحد مستقر است. سازمان منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی سازمانی نوپا است. این منطقه شامل محدوده‌ای از شهرستان انزلی به مساحت تقریبی ۹۲۲۲ هکتار خشکی و تا عمق دو کیلومتر از آب‌های ساحلی است. محدوده منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی (به غیر

از محدوده بندری) از غرب به اراضی نیروی دریایی و محدوده روستای طالب آباد و از شرق به روستای چپرپرد پایین منتهی می‌شود. منطقه آزاد انزلی دارای ۳۰ کیلومتر ساحل از دریای خزر است. ۲۲ کیلومتر از این سواحل واقع در شهرستان انزلی و ۸ کیلومتر دیگر در شهرستان آستانه اشرفیه و سواحل حوضه آبریز دلتا رودخانه سفیدرود در پارک ملی بوجاق واقع است.

هم‌اکنون کل محدوده منطقه آزاد در شهرستان انزلی واقع شده است. در اردیبهشت ۹۳، محدوده این منطقه از ۳۲۰۰ هکتار پیشین در شهرستان‌های انزلی به بیش از ۸۶۰۹ هکتار افزایش یافته است. طبق دادنامه قطعی دیوان عدالت اداری در مجمع تخصصی و سپس تأیید آن در مجمع عمومی، اضافه شدن محدوده‌های شهرستان‌های آستانه اشرفیه و رشت بر خلاف قانون مناطق آزاد شناخته شد و اضافه کردن مناطقی غیر از شهرستان بندرانزلی به منطقه آزاد انزلی، تخلف آشکار مسئولین شهرستان‌های رشت و آستانه اشرفیه دانسته شد و رأی بر حذف مناطق این شهرستان‌ها داده شد.

مزیت‌های قانونی منطقه

آزادی کامل ورود و خروج سرمایه برای سرمایه‌گذاران ایرانی و غیرایرانی / آزادی مشارکت سرمایه‌گذاری خارجی تا میزان ۱۰۰ درصد.

تضمین کامل سرمایه‌های خارجی و سود حاصل از آنها / معافیت مالیاتی ۲۰ ساله از زمان صدور مجوز فعالیت اقتصادی در منطقه.

معافیت از پرداخت هرگونه حقوق گمرکی و سود بازرگانی برای واردات مواد اولیه، ماشین‌آلات و قطعات یدکی جهت تولیدکنندگان منطقه / معافیت گمرکی برای ورود کالاهای ساخته شده در منطقه آزاد به داخل کشور به میزان ارزش افزوده.

امکان ترانزیت و صدور مجدد کالا بدون محدودیت / امکان مشارکت سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی / معافیت گمرکی برای ورود کالاهای ساخته شده در منطقه به داخل کشور.

امکان ورود کالا بدون پرداخت عوارض گمرکی و سود بازرگانی به محدوده منطقه. امکان ورود اتباع خارجی از طریق مبادی ورودی و خروجی مجاز مناطق، بدون نیاز به صدور روادید قبلی.

فروش و اجاره زمین به سرمایه‌گذاران داخلی و اجاره زمین به سرمایه‌گذاران خارجی / حاکم بودن مقررات خاص اشتغال در مناطق آزاد.

وجود زیرساخت‌های مناسب بیمه‌ای، بانکی، صرافی، بورسی داخلی و امکان ارتقای این امکانات به سطوح بین‌المللی.

قوانین صدرالاشاره زمینه جذب طرح‌های سرمایه‌گذاری با مالکیت صد در ۱۰۰ درصد خارجی، کاهش هزینه‌های تمام‌شده تولید برای سرمایه‌گذاران صادرات محور، شرکت‌های دانش‌بنیان، ضمانت سرمایه فعالیت اقتصادی، امکان بهره‌گیری از

تکنولوژی‌ها و خطوط تولید مدرن و امکان حضور مدیران و نیروهای متخصص خارجی جهت ارتقای دانش مدیریتی و فنی ایرانی را مهیا می‌کند.

فرصت‌های منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی

این منطقه با توجه به اینکه مزایای فراوانی از نظر موقعیت جغرافیایی و ملی دارد، می‌تواند در حوزه‌های مختلفی چون اقتصادی، کشاورزی، صنعت، بازرگانی و گردشگری نقش مهمی ایفا کند. یکی از دلایلی که موجب شد تا این مجموعه به این منطقه از بین چند منطقه آزاد پرداخته شود، همین موضوع فرصت‌ها و منابعی است که مغفول مانده یا از بی‌تدبیری مدیران منطقه محجور و یا اتلاف شده است. شرح مبحث فرصت‌های منطقه به این نحو است که از هر حوزه‌ای که در خط دوم بیان شد، به علاوه حیطه‌های زیرساختی، چندی بیان می‌شود و نظر نویسنده گزارش نیز بیان خواهد شد.

حوزه زیرساختی و حمل‌ونقلی

با توجه به اینکه اراضی منطقه ۸۸ درصد مسطح است، این منطقه قابلیت ویژه‌ای در برخورداری از موقعیت ژئوپلیتیکی مناسب و قرار گرفتن در مسیر کریدورهای بین‌المللی شمال و جنوب و شرق به غرب دارد. همچنین از نظر وجود شبکه جاده‌ای که استان گیلان را به استان‌های همجوار متصل می‌کند، می‌تواند گسترش عظیمی از طریق دریا داشته باشد. اما زیرساخت‌های لجستیکی و حمل‌ونقلی مناسبی وجود ندارد که در مبحث چالش‌ها به آن پرداخته خواهد شد. همچنین می‌توان با احداث شبکه‌های ریلی و جاده‌ای جهت اتصال منطقه آزاد انزلی به شبکه ریلی و جاده‌ای

سراسری و طرح احداث فرودگاه و بندر تجاری، این فرصت‌ها را تا حد استفاده کامل از مزیت‌های موجود به کار بست.

وجود تصفیه‌خانه فاضلاب در این منطقه نیز مزید بر علت است که فرصتی خوب در منطقه ایجاد کند. توسعه و احداث مراکز بهداشتی - درمانی در سال‌های اخیر نشان داده که می‌توان روی این مزیت حساب کرد. علت اهمیت این مزیت آن است که هر صنعت و هر حوزه‌ای و یا هر عامل انسانی پیش از آنکه در جایی مستقر شود، باید عوامل درمان مستقر شده باشند.

وجود مجموعه گمرکاتی که در بندر انزلی مستقر هستند، به‌ویژه با معایب و مزایای خاص خود که در ادامه گزارش به معایب آن پرداخته خواهد شد، یکی دیگر از فرصت‌های این منطقه است.

استقرار مراکز اقامتی-رفاهی متعدد و امکان توسعه آن‌ها نیز از دیگر مزیت‌های این منطقه است. اگرچه این مراکز در سال‌های اخیر رشد آن‌چنانی از لحاظ گسترش و ساخت نداشته‌اند، اما باز هم یکی از نقاط قوت منطقه به حساب می‌آید.

حوزه گردشگری

وجود جاذبه‌های گردشگری (طبیعی، مذهبی، تاریخی، فرهنگی) و سابقه تاریخی استان گیلان و شهر انزلی در زمینه گردشگری، وجود ساحل ماسه‌ای و مناسب، پتانسیل بالای اکوتوریسم (پرنده‌گردی در زیستگاه‌های تالابی و دریایی)، قرارگیری بخشی از پارک ملی بوجاق در منطقه انزلی، همجواری با تالاب بین‌المللی انزلی و وجود لاله مرداب، دو روستای هدف گردشگری و امکان توسعه امکانات اقامتی و رفاهی بیشتر، از فرصت‌های ارزشمند این منطقه هستند. همچنین وجود صنایع دستی و آداب و رسوم جالب مردم منطقه و قرارگیری در مسیر شبکه ارتباطی

مازندران-گیلان، اردبیل-قزوین و گیلان-اردبیل از دیگر مزیای منطقه به شمار می‌رود.

حوزه صنعت

- وجود مزیت نسبی جهت ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی در زمینه مواد غذایی، شیلات، صنایع دارویی، چوب و سلولزی و ...
- وجود ذخایر انرژی نفت و گاز در دریای خزر و برق مازاد بر مصرف و تولید انرژی‌های نو (انرژی بادی).
- وجود شهرهای صنعتی در استان و قطب‌های صنعتی در استان‌های همجوار و امکان تأمین نیروی کار متخصص از شهرهای بزرگ همجوار.
- تجانس مذهبی، قومی و فرهنگی در میان ساکنین اصلی و تاریخ و سابقه طولانی سکونت.
- وجود ارتباطات تاریخی در حوزه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی با کشورهای حاشیه دریای خزر.
- سهم بالای نیروی انسانی در تأمین نیروی ماهر و نیمه‌ماهر.

حوزه کشاورزی

- جایگاه ویژه استان در تولید فرآورده‌های دامی.
- جایگاه ویژه استان در تولید محصولات زراعی و باغی.
- پتانسیل بالای آبی‌پروری.
- بارندگی زیاد و منظم در طول سال (این منطقه جزو پرباران‌ترین شهرهای استان گیلان می‌باشد).
- وجود رودخانه‌هایی با رژیم دائمی.

- وجود سفره‌های آب زیرزمینی آزاد و تغذیه آبخوان‌ها از جریان سطحی.
- به تبع وجود باران‌های دائمی و مداوم، علت بالا رفتن رطوبت نسبی در منطقه شده است، حتی رطوبت بالا نسبت به دیگر مناطق شمالی.
- احتمال پایین وقوع طوفان به دلیل واقع شدن در منطقه ساحلی.
- وجود خاک عمیق و حاصل خیز.
- تغییرات کم نوسان دما.
- تعداد کم روزهای یخبندان.
- نوسان کم خشکسالی‌ها و ترسالی‌ها و در نتیجه اطمینان برای رشد پوشش گیاهی.

حوزه بازرگانی

- واقع شدن در مسیر کریدور شمال-جنوب
- دسترسی به بازار ۹۲۲ میلیونی کشورهای حوزه قفقاز و CIS (اتحادیه‌ای موسوم به کشورهای پسا شوروی)
- تمایل کشورهای همسایه برای برخورداری ایران از انطباق تجاری بالای ۲۲ درصد با این کشورها
- وجود نیاز کشورهای منطقه آسیای میانه و قفقاز به برخی از تولیدات صنعتی و کشاورزی ایران، می‌تواند گره‌گشا در بالا بردن سطح تولیدات و همچنین تأمین نیاز کشورهای نامبرده شود.
- عضویت ایران و کشورهای منطقه در سازمان همکاری اکو و تلاش برای عضویت روسیه در این سازمان می‌تواند بسیار مفید فایده برای ایجاد بستری مناسب برای حوزه کشورهای منطقه شود. استانداردسازی و تسریع و تسهیل

روند گمرک در منطقه اکو یکی از اصولی است که می‌بایست در مورد این سازمان مورد توجه قرار گیرد تا کشورهای عضو هر چه زودتر آثار این سازمان را شاهد باشند. نظر اینجانب و کارشناسان بر این است که می‌شود به دلیل نزدیکی این منطقه به دریا و کشورهای نفتی، از این منطقه برای امر سوآپ سوخت و یا نفت استفاده کرد که این نظر را در سایه بهتر شدن روابط با همسایگان و کشورهای دوست می‌توان یافت. (برای اطلاعات بیشتر از این سازمان به سایت سازمان همکاری‌های ECO مراجعه کنید)

چالش‌ها و آسیب‌های منطقه آزاد انزلی

در این بخش به مواردی که در بخش‌های مختلف باعث شده تا این منطقه یکی از بهترین موقعیت‌ها را داشته باشد، از رقابت با دیگر مناطق آزاد و یا مناطق آزاد واقع در دیگر کشورها عقب بماند و نتواند ایفای نقش خود را کند، اشاره می‌شود. طبق آمار دکتر عبدالملکی، دبیر شورای عالی مناطق آزاد، تراز کل مناطق ۱۴.۵ میلیارد دلار تخمین زده شده است، در حالی که صادرات کل منطقه آزاد انزلی ۲۶۰ میلیون دلار بوده است. اگر کل این مبلغ را به عنوان صادرات بدانیم و مبلغی برای واردات منطقه آزاد انزلی ندانیم، باز بسیار با مبلغ سهمی که این منطقه دارد فاصله خواهد داشت.

چالش‌های زیرساختی و حمل و نقلی

- سیستم حمل و نقل ضعیف
- فرسودگی راه‌ها به دلیل شرایط آب و هوایی و ایمنی پایین جاده‌های موجود و نامناسب بودن ظرفیت حمل و نقل جاده‌ای

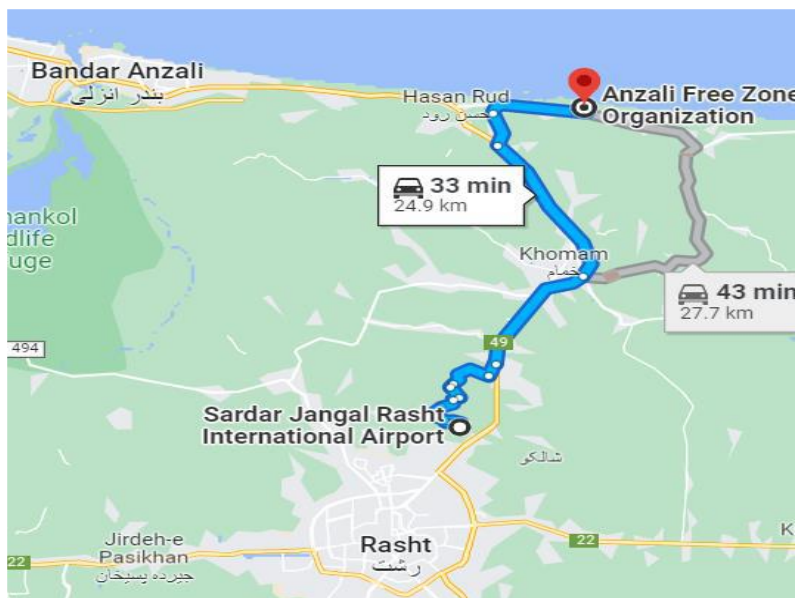
- ناوگان فرسوده در سیستم حمل و نقل هوایی و همچنین دوری از فرودگاه. یکی از نظراتی که در تسهیل کار وجود دارد این است که احداث فرودگاهی در نزدیکی خود منطقه انجام شود. باید در این بخش گفت که با *محدودیت منابع مالی روبرو هستیم.
- فقدان فضای لازم برای احداث راه‌آهن در بندر انزلی
- ضعف تأسیسات بندری (فقدان ترمینال اختصاصی RO-RO، راه‌آهن کانتینری، تخلیه مواد نفتی، تخلیه کالاهای فله خشک)؛ با اشاره به اینکه در بالا گفته شد، می‌توان با استفاده از کشتی‌های رو-رو اقدام به سوآپ خودرو و یا دیگر محصولات حمل و نقلی کرد که می‌تواند به کاهش هزینه‌های کشور مبدا و همچنین ارزآوری برای کشور به همراه داشته باشد.
- عمق کم آبخور برای پذیرش نسل جدید کشتی‌ها در بندر انزلی: بازدیدهای میدانی حاکی از آن است که مهم‌ترین مزیت بندر کاسپین این است که در بستر رودخانه نیست و در بستر دریا ساخته شده است. معضلی که در بنادر مازندران وجود دارد، پسروی آب دریا در امیرآباد و فریدونکنار و آستارا است که بنادر را برای پهلودهی تحت فشار گذاشته است. ورود و خروج کشتی‌ها برایشان مشکل شده است. انزلی هم در حوضچه جدیدش مثل بندر کاسپین عمل کرده اما حوضچه قدیم مشکل پیدا می‌کند. اگر عقب‌نشینی به همین روال پیش برود، بنادر شمال تا چند سال آینده حداقل سالی ۱ متر پایین می‌رود.
- کمبود انبارها و شبکه ذخیره و نگهداری کالا و انبارهای تخصصی
- یکی دیگر از چالش‌های منطقه آزاد انزلی، موضوع گمرک است که اداره کل نیست. با افزایش حجم واردات و صادراتی که از بندر کاسپین انجام می‌شود،

یکی از مشکلات منطقه که همیشه مورد اعتراض صاحبان کالا قرار می‌گیرد، ۲۴ ساعته نبودن گمرک است. این باعث تشکیل صف می‌شود.

• با توجه به پیشروی قابل توجه خط ریلی رشت - کاسپین و ظرفیت‌های بندر کاسپین در نقش‌آفرینی تجارت خارجی کشور، پیشنهاد می‌شود دولت با اهتمام به این مسئله، با تسریع در روند اتمام این پروژه، این زیرساخت مهم را به بهره‌برداری برساند. بندر انزلی علی‌رغم قدمت و پیشینه خود با کمبود امکانات تخلیه و بارگیری رو به روست که لازم است با همکاری سازمان منطقه و سازمان بنادر و دریانوردی نسبت به افزایش و نوسازی امکانات بندری اقدام صورت گیرد.

• فاصله فرودگاه رشت تا منطقه آزاد انزلی

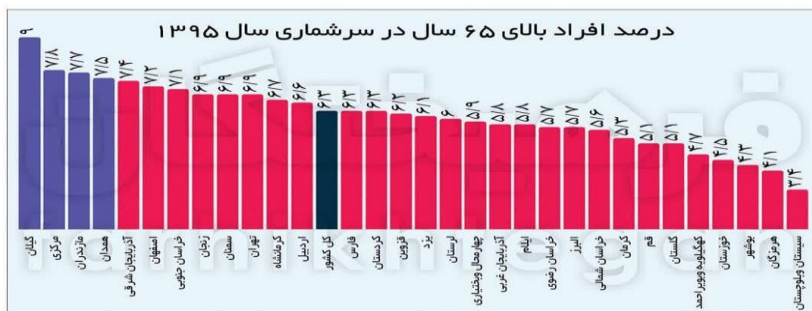
حوزه گردشگری

- تخریب محیط زیست و منابع طبیعی و تخریب پوشش گیاهی توسط گردشگران
- از بین رفتن سطح وسیعی از اراضی زراعی و جنگلی به واسطه توسعه منطقه آزاد و ساخت اماکن گردشگری
- افزایش آلودگی و بهره‌برداری از آب سطحی به واسطه افزایش جذب گردشگر
- تخریب و تغییر کاربری زیستگاه حیات وحش
- تداخل و عدم در نظر گرفتن حریم‌های مناطق حفاظت‌شده پیرامونی در تعیین مرز منطقه آزاد

همانطور که در فرصت‌ها گفته شد، این منطقه می‌تواند با تأمین منابع مالی و ایجاد زیرساخت‌های لازم تبدیل به منطقه‌ای گردشگری در منطقه کشورهای همسایه شود. اما باید این نکته را در نظر گرفت که کشور ما چقدر گردشگر خارجی دارد که این ریسک را کند و منابع هنگفت را برای توسعه بعد گردشگری منطقه آزاد انزلی در نظر بگیرد. می‌توان گفت اگر هم بخواهیم به این بعد منطقه بها بدهیم و منبعی را اختصاص دهیم، نباید آنچنان زیاد باشد چون این منطقه از طریق جذب گردشگر داخلی توانسته نقش خوبی را ایفا کند و اگر در حد تأمین سطحی زیرساخت‌های لازم برای گردشگر داخلی باشد، قطعاً بیشتر مفید فایده در این امر خواهد بود. این نکته حائز اهمیت است که با پیشرفت مناطق ساحلی کشورهای همسایه دریای کاسپین، اقبال در جذب گردشگر خارجی به این منطقه زیاد خوب نخواهد بود و به نظر این منطقه، با توجه به مطالب اشاره‌شده، هیچ مزیت نسبی به مناطق دیگر و شهرها و مکان‌های گردشگری کشورهای همسایه دریای کاسپین ندارد.

حوزه صنعت

- وجود محدودیت‌های زیست‌محیطی در منطقه برای استقرار برخی گروه‌های صنعتی
- ضعف در بسته‌بندی محصولات کشاورزی
- پایین بودن فعالیت تبدیلی ابریشم
- سهم پایین منطقه از تعداد معادن و محصولات معدنی؛ باید گفت معادن زیادی در این منطقه وجود ندارد.
- وجود نیروی کار ساده و غیرماهر: طبق آمار منتشرشده، این استان با بالاترین نسبت انسان‌های پیر و میانسال روبه‌رو است. رئیس مرکز جوانی جمعیت وزارت بهداشت، صابر جابری، اعلام کرد: در حال حاضر استان‌های گیلان، البرز، مازندران، سمنان، مرکزی و تهران جزو سالمندترین استان‌های کشور هستند و سیستان و بلوچستان و هرمزگان جزو جوان‌ترین استان‌های کشور حساب می‌شوند.

همان‌طور که بیان کردیم، بزرگ‌ترین چالش این منطقه در بخش صنعت همین کمبود نیرو است. درست است که در حال حاضر نیروهای متخصص در منطقه وجود

دارند، ولی باید گفت استان رو به پیری است. در این صورت، مجبور به وارد کردن نیروهای غیر بومی به منطقه خواهیم بود که این برخلاف اهداف مناطق آزاد، یعنی استفاده از نیروهای بومی است. و شاهد آن خواهیم بود که با وارد کردن نیروهای غیر بومی به این منطقه، ساکنان استان از عدم اشتغال و عدم وجود کار گله‌مند خواهند شد. مسئله دیگر، پایین بودن نسبت جمعیت مردان به زنان در سطح شهرستان است.

چالش جدی منطقه آزاد این است که زمین خالی صنعتی ندارد. سرمایه‌گذاران جدیدی که به دنبال ورود به منطقه هستند، باید واحدهای راکد را خریداری کرده و جایگزین شوند که این واحدها نیز در حال اتمام هستند.

از این جهت، سازمان منطقه به دنبال احداث شهرک صنعتی جدیدی است که زمین آن نیز خریداری شده است. این چالش عدم وجود زمین جهت تخصیص به سرمایه‌گذاران در فاز تجاری منطقه نیز وجود دارد. مسئله از آنجایی آغاز شد که فردی علیه این مصوبه در دیوان عدالت اداری شکایت کرد و مدعی شد این مصوبه دولت با متن قانون منطبق نیست. به این دلیل که در قانون تصریح شده است که بخشی از شهرستان بندر انزلی است، اما مصوبه دولت بخش‌هایی از حوزه رشت و آستانه اشرفیه را گرفته است. این ایراد صحیح است و ایراد اصلی بر دولت وقت است که باید به صورت لایحه بخشی از شهرستان انزلی به بخشی از استان گیلان تغییر می‌داد. متأسفانه دیوان عدالت اداری رای بر ابطال مصوبه می‌دهد و از سال ۱۳۹۸، ۶۰۰۰ هکتار ملحق شده ۳.۵ سال است که از منطقه آزاد انزلی جدا شده است. همان‌طور که صرفاً در حرف به موضوع طرح توجیهی در اختصاص زمین به صنایع اشاره شده است، باید دید از منظر مدیران این طرح توجیهی را چگونه معنی کرده‌اند و چه

معیارهایی را برای اختصاص زمین از طریق طرح توجیهی در نظر گرفته‌اند که با وجود استقرار صنایع، هنوز تراز اقتصادی را شاهد نبوده‌ایم. از نقاط ضعف منطقه آزاد انزلی، مشخص نبودن صنعت اولویت‌دار منطقه است. در منطقه آزاد انزلی، تنوع واحدهای اقتصادی بالا است و چشم‌انداز روشن و مشخصی برای سرمایه‌گذاری در این منطقه وجود ندارد. از آنجا که منطقه آزاد باید بر مبنای مزیت‌های خود می‌تواند دروازه ورود به اقتصاد جهانی باشد و عمده کالاهای تولیدی در منطقه باید با نگاه صادرات‌محور و رقابت در بازارهای جهانی تولید شوند، اما به نظر می‌رسد منطقه آزاد انزلی نیز مانند دیگر مناطق آزاد ایران فاقد مطالعه بازار کشورهای همسایه و اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری بر مبنای تولید کالاهای رقابت‌پذیر در بازارهای منطقه‌ای و جهانی باشد. واحدهای تولیدی در منطقه آزاد انزلی بیش از آن که نگاه صادرات‌محور به تولیدات خود داشته باشند، تأمین‌کننده کالای سرزمین اصلی هستند.

حوزه کشاورزی

- سنتی بودن بخشی از فعالیت‌های کشاورزی و دامداری
- بافت سنگین و محدودیت‌های نسبتاً زیاد زهکشی برای زراعت‌های آبی (به استثنای برنج)
- وجود اراضی مسکونی در مجاورت اراضی کشاورزی و نفوذ آن به داخل اراضی کشاورزی
- وجود اراضی خرده‌کشاورزی و عدم وجود اراضی گسترده یکپارچه
- مصرف بی‌ضابطه کود و سموم شیمیایی در مزارع کشاورزی

- ضعف و کمبود مراکز شیلات، به‌ویژه فرآوری خاویار در منطقه آزاد: وزارت کشاورزی و ادارات مربوطه مستقر در منطقه بسیار تمایل و حمایت در جهت افزایش تولیدات کشاورزی در بخش تولید خاویار داشته‌اند، ولی با توجه به کمبود زمین، باز این امر روی زمین مانده و افراد در خارج از محدوده منطقه اقدام به کشاورزی کرده‌اند.
- آلودگی فیزیکی و شیمیایی منابع آبی اعم از رودخانه‌ها و دریا و تاثیر مستقیم بر جمعیت آبزیان
- بالا بودن میزان برداشت از منابع آب زیرزمینی، علی‌رغم وجود منابع آب سطحی پرآب و بزرگ
- احتمال وقوع سیلاب و در دسترس نبودن دبی رودخانه‌ها
- احتمال پیشروی دریا

حوزه بازرگانی و تجارت

تنش‌های سیاسی موجود در منطقه و فرار سرمایه‌های بین‌المللی در نتیجه افزایش ریسک سیاسی-اقتصادی و جذب سرمایه‌های ایرانی توسط رقبای منطقه‌ای همچون آذربایجان، ترکیه و امارات و سهم بالای دیگر کشورها در تصاحب بازارهای منطقه.

تطابق مزیت های استان گیلان برای صادرات به کشور های حوزه دریای خزر براساس واردات سال ۲۰۱۷

۱. کشور: روسیه

اقلام وارداتی از ایران:

مواد غذایی کیوی، خیار و خیار ترشی، تیزابی بیدانه، پسته، کلم، گوجه فرنگی

اقلام وارداتی از جهان:

دارو - دستگاه های تلفن - تجهیزات آزمایشگاهی - اتومبیل سواری - اجزا و قطعات وسایل تقلیه موتوری

تطابق با تولیدات و پتانسیل های استان گیلان:

بیشترین اقلام صادراتی ایران به روسیه ، مواد غذایی است و استان گیلان دارای مزیت در این زمینه است و می توان با افزایش صنایع مرتبط با مواد غذایی، به تقویت واردات به روسیه کمک کرد.
با اقلام وارداتی روسیه از جهان، استان دارای مزیت صادراتی نیست.

۲. کشور: آذربایجان

اقلام وارداتی از ایران:

محصولات پلاستیکی و لاستیکی (پلی پلیاتیلن، گرید و ...)، PVC وینیل کلراید، گاز، مواد غذایی، سیب زمینی، خرما و کاشی

اقلام وارداتی از جهان:

شیر و وسایل همانند برای لوله آهنی و فولادی، گندم، نفت، کشتی، دارو، سیگار، دستگاه تلفن، مبیل و قطعات آن

تطابق با تولیدات و پتانسیل‌های استان گیلان:

بیشترین اقلام وارداتی آذربایجان از جهان شیر و لوله است که در رده صنایع لاستیکی و پلاستیکی قرار دارند و استان گیلان به دلیل تعداد بالای کارخانجات تولید این محصول، دارای مزیت است. مبیل و قطعات آن نیز به عنوان یکی از اقلام مهم وارداتی به آذربایجان با توجه به فعالیت پایه کارخانه فیبر در زمینه چوب، می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

۳. کشور: قزاقستان

اقلام وارداتی از ایران:

مواد غذایی (شامل پسته، خرما، سیب و کشمش)، مواد لاستیکی و پلاستیکی

اقلام وارداتی از جهان:

دارو، بیسیم، نفت و روغن‌های حاصل مواد معدنی قیری، گاز

تطابق با تولیدات و پتانسیل‌های استان گیلان:

با توجه به اقلام وارداتی قزاقستان از جهان، استان گیلان دارای مزیت ویژه‌ای نیست.

اقلام عمده صادراتی ایران به قزاقستان مواد غذایی و محصولات لاستیکی و پلاستیکی هستند و استان گیلان در هر دوره دارای مزیت است و با توجه به ارزش نسبتاً بالای واردات در کشور قزاقستان، می‌توان افزایش حجم صادرات در این دو زمینه را در دستور کار قرار داد.

۴. کشور: ترکمنستان

اقلام وارداتی از ایران:

لوله و پروفیل، اسکلت و قطعات اسکلت آهن یا فولاد، مواد غذایی سببزمینی، پیاز، موسیر و خوراک دام، کفیوش، کیسه پلی اتیلن، رنگ و تخته چوبی

اقلام وارداتی از جهان:

اسکلت فلزی، ماشین آلات، تجهیزات آزمایشگاهی، شیر و لوله، محصولات چوبی شامل: کنسول، کابینت و تابلو

تطابق با تولیدات و پتانسیل های استان گیلان:

شیر و لوله از اقلام عمده وارداتی ترکمنستان از جهان است که در رده محصولات لاستیکی و پلاستیکی قرار دارد و در استان گیلان با توجه به تعدد کارخانجات تولید این محصول دارای مزیت ویژه است.

اسکلت فلزی از مهمترین اقلام وارداتی به ترکمنستان هم از جهان و هم از ایران محسوب می شود. تولید این محصولات در استان گیلان دارای مزیت نسبی است و با توجه به حجم بالای صادرات ایران به آذربایجان، تقویت این رده صنعتی می تواند در دستور کار قرار گیرد.

سابقه صادراتی منطقه آزاد انزلی

منطقه آزاد انزلی از زمان تأسیس خود در سال ۱۳۸۴، به کشورهای همجوار خود در مجاورت دریا یا خشکی توانسته است تا حدودی از تولیدات و مونتازات داخلی را

به کشورهای هدف ارسال نماید. همان‌طور که در جدول صفحه قبل نیز اشاره شد، ایران توانسته با صادرات تولیدات و محصولات هم‌چون مواد غذایی مانند کیوی، خیار، پسته، کلم و گوجه‌فرنگی به روسیه که در شمال منطقه آزاد انزلی واقع است، بخش کوچکی از بازار آن را به خود اختصاص دهد. اما در حال حاضر واردات عمده روسیه از دیگر کشورهای جهان شامل دارو، تلفن همراه، ابزارهای مخابراتی، اتومبیل، قطعات خودرو و وسایل حمل‌ونقل است. با توجه به پیشرفت کشورمان در زمینه تولید دارو و حتی تولید تلفن‌های همراه امن مانند داریا، GLX، جی‌پلاس و صایران، می‌تواند بازار روسیه بستری مناسب برای صادرات این دو محصول باشد. در حال حاضر در دولت سیزدهم اقداماتی برای صادرات خودرو به این کشور انجام شده، اما با وجود رقاباتی مانند آلمان، ژاپن و کره، انتظار خارق‌العاده‌ای از این حوزه در جهت رونق اقتصادی کشور نمی‌رود.

(در صورت تمایل، یادداشت فاروس در مورد صادرات دارو به روسیه مطالعه شود.)

کشور بعدی که مقصد تولیدات داخلی بوده، جمهوری آذربایجان است. آذربایجان به دلیل عدم دسترسی به نفت و پتروشیمی، دست به واردات پلی‌اتیلن از ایران زده است. عمده صادرات ایران به آذربایجان همین محصولات پلاستیکی و لاستیکی مانند PVC بوده است و همچنین مقادیری مواد غذایی مانند سیب‌زمینی، خرما و کاشی نیز به این کشور صادر شده است.

آذربایجان عمده واردات خود از جهان را شامل نفت، کشتی، دارو، گندم، سیگار، دستگاه تلفن، مبل و محصولات پلاستیکی می‌باشد که با برنامه‌ریزی صحیح می‌توان اقلامی مانند دارو، تلفن، شیرآلات و مواد لاستیکی را به آن صادر کرد. زیرا

زیرساخت‌ها و واحدهای تولیدی این محصولات در استان گیلان وجود دارد و می‌توان به آن امید داشت که بخش اعظم صادرات به آذربایجان را به خود اختصاص دهد.

قزاقستان که در شمال شرقی ایران واقع شده است، مقادیر بسیار اندکی از مواد لاستیکی و پتروشیمی از ایران به‌علاوه مقادیر مواد غذایی مانند پسته، خرما، سیب و کشمش وارد می‌کند. این کشور نیز مانند دیگر کشورهای همسایه، اقلامی همچون دارو، بی‌سیم، نفت و گاز را از دیگر نقاط جهان وارد می‌کند که بازار مناسبی برای صادرات ایران به‌ویژه در زمینه محصولات دارویی و پتروشیمی خواهد بود. اما در کل، با توجه به واردات قزاقستان و همچنین ویژگی‌های منطقه آزاد انزلی و استان گیلان، این کشور از مزیت خاصی برخوردار نیست.

ترکمنستان که در همسایگی ایران در شمال شرقی قرار دارد، تولیداتی مانند لوله و پروفیل، اسکلت آهن و فولادی، مواد غذایی مانند سیب‌زمینی، پیاز، خوراک دام، رنگ و تخته چوبی و مواد پلی‌اتیلنی را از ایران وارد کرده است. این کشور از جهان عمده واردات خود را شامل پلی‌اتیلن و آهن‌آلاتی مانند پروفیل و میلگرد دارد. منطقه آزاد انزلی با توجه به تولیدات محصولات پلی‌اتیلن و فلزات در گیلان، می‌تواند فرصتی مناسب برای صادرات این اقلام باشد.

در حال حاضر به دلیل آب و هوای مواد غذایی جالیزی و سیفیجات و میوه‌جات در صدر جدول صادرات ایران به دیگر کشورها است و نقطه مشترک مقاصد، نداشتن منابع نفتی و گازی است، که در سایه تحریم‌ها صادرات آن به این کشورها سخت شده است که البته می‌توان با استفاده از صنایع تبدیلی و تولیدات لاستیکی

و پلاستیک جایگزین نفت کرد و آن‌ها را صادر کرد که به تبع دارای حاشیه سود بیشتری نیز برای تولید کننده است.

اثر تأسیس منطقه آزاد در سال‌های پس از تأسیس

نتیجه اثر تأسیس منطقه آزاد انزلی	9	8	7	6	5	4	3	2	1	متغیر هدف
بی تأثیر بوده است	-	+	-	-	-	-	+	-	-	سرانه ارزش افزوده کشاورزی
اثر منفی داشته است.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	سرانه ارزش افزوده صنعت
بی تأثیر بوده است.	+	-	-	-	-	+	+	+	+	سرانه ارزش افزوده خدمات
بی تأثیر بوده است.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	تولید ناخالص داخلی سرانه واقعی

نتیجه‌گیری

علی‌الخصوص در زمینه عمران و آبادانی که در قانون مناطق آزاد مطرح شده است، هدف اصلی از تأسیس این مناطق، بهبود شرایط اقتصادی و ایجاد رونق در صنایع مختلف است. با وجود مزایای فوق‌العاده‌ای که منطقه آزاد انزلی داشت، متأسفانه پتانسیل‌های آن به‌طور کامل توسط مدیران سیاست‌گذار و موسسان این منطقه مغفول مانده است. تأسیس مناطق آزاد تجاری برای کشورهای در حال توسعه این امکان را فراهم می‌آورد که به‌صورت بخشی و منطقه‌ای به فرایند جهانی شدن اقتصاد متصل شوند و در صورت عملکرد مطلوب، از مزایای تجارت آزاد بهره‌مند گردند، بدون آنکه آسیب‌های ناشی از جهانی شدن به کل کشور سرایت کند.

از این رو در دهه‌های اخیر، تأسیس مناطق آزاد در دنیا و به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، رشد چشمگیری داشته و ایران نیز بر همین اساس، هفت منطقه آزاد تأسیس کرده است. یکی از مهم‌ترین مناطق آزاد که بالاترین سهم واردات در بین این هفت منطقه به خود اختصاص داده، منطقه آزاد انزلی است. اما پس از تأسیس این منطقه آزاد، تصور بر آن بود که با توجه به اهداف اولیه از تأسیس آن، منطقه آزاد انزلی بتواند موجب رشد و توسعه اقتصادی در استان گیلان شود.

خلاصه نتایج بررسی اثرات تأسیس منطقه آزاد انزلی بر رشد و توسعه اقتصادی در استان گیلان، در جدول نمایش داده شده است. با توجه به جدول، می‌توان دریافت که تأسیس منطقه آزاد انزلی، موجب تفاوت آشکار در ارزش افزوده بخش صنعت در استان گیلان نسبت به گروه کنترل شده است. اما متأسفانه این اثر منفی بوده و به عبارت دیگر، تأسیس منطقه آزاد اثر منفی بر ارزش افزوده صنعت در استان گیلان داشته است.

با توجه به یافته‌های مطالعه حاضر، می‌توان به این نتیجه رسید که منطقه آزاد انزلی نتوانسته به یکی از اهداف اساسی خود که توسعه اقتصادی در استان گیلان بوده، دست یابد. به طوری که وجود این منطقه آزاد با اثرات برون‌ران که در استان ایجاد کرده، موجب کاهش ارزش افزوده صنعتی استان گیلان در مقایسه با سایر استان‌های کشور شده است.

از این رو ضرورت دارد که با بررسی ساختار کارکردی منطقه آزاد انزلی، بازنگری در عملکرد آن صورت گیرد تا گیلان بتواند از آثار سرریز منطقه آزاد بهره‌مند شود. علاوه بر این، با توجه به عدم موفقیت انزلی به عنوان منطقه آزاد تجاری، نیاز است که قبل از تأسیس مناطق آزاد جدید در کشور، ارزیابی دقیقی از تجربیات سایر مناطق آزاد انجام شود تا از تشدید آثار منفی بر استان‌های پیرامون جلوگیری گردد.

دریافت سایر مکتوبات

«قرارگاه ملی مبارزه با مفاسد اقتصادی» به عنوان یک مجموعه مردم نهاد مستقل، بر آن شده است تا در مسیر مبارزه با مفاسد اقتصادی؛ با رویکردی پیشگیرانه فعالیت نماید و این مجموعه هدف خود را همسوسازی ظرفیت پژوهشگاهها، رسانهها و جریانهای دانشجویی و صنفی و در یک کلام نخبگان جامعه قرار داده است تا مبدایی برای گفتن سازی عالمانه در راستای ریشه کنی سرطان فساد اقتصادی از بیکر نظام مقدس اسلامی ایجاد گردد.

www.FesadSetiz.ir

  @fesadsetiiz

  @fesadsetiz_ir

تهران میدان انقلاب
خیابان کارگر شمالی
بن بست امین - پلاک ۱۰

۰۲۱-۶۶۴۰-۸۷۳۰

قرارگاه ملی مبارزه با مفاسد اقتصادی